

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА
(ВІЙСЬКОВА) АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ОБЛАСНИЙ ОРГАНІЗАЦІЙНО-
МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА»

ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: НОВІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ

Матеріали науково-практичної конференції
з міжнародною участю

29–30 червня 2023 року

Харків
2023

Редакційна колегія:

В. О. Лагутіна — директор Комунального закладу
«Обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва»,
кандидат архітектури, член Харківської організації
Національної спілки художників України.

І. І. Семикопенко — заступник директора Комунального закладу
«Обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва»,
магістр державного управління.

Н. М. Роман — кандидат педагогічних наук, доцент,
член Харківського обласного відділення Національної
всукраїнської музичної спілки

**Традиційна культура в умовах глобалізації: нові вектори
розвитку.** Матеріали науково-практичної конференції (29–
30 червня 2023 року). — Харків. Видавець: О. А. Мірош-
ниченко, 2023. — 336 с.

ISBN 978-617-8130-34-3.

Збірка містить тези та доповіді, оголошені в ході роботи щорічної науково-практичної конференції з міжнародною участю «Традиційна культура в умовах глобалізації: нові вектори розвитку», яка відбувалася в м. Харкові 29–30 червня 2023 року. До конференції долучилися науковці та практики, що досліджують питання збереження та розвитку традиційної культури на Харківщині, Донеччині, Дніпропетровщині, Закарпатті, Івано-Франківщині, Кіровоградщині, Київщині, Львівщині, Луганщині, Рівненщині, Полтавщині, Чернігівщині, а також провідні вчені, які через воєнні дії опинилися в різних країнах світу, а саме: в Англії, Бельгії, Канаді, Китаї, Німеччині, Польщі.

У процесі обговорення та наукової дискусії були висвітлені ключові питання пошуку нових векторів розвитку традиційної культури за умов глобалізації й соціальних трансформацій; інноваційних інструментів щодо відтворення й розвитку зразків нематеріальної культурної спадщини в контексті актуальних культурних тенденцій; механізмів фіксації та відбудови зруйнованих історико-культурних об'єктів. У публікаціях дослідників, краєзнавців, фольклористів, мистецтвознавців та педагогів розкриті проблеми ревіталізації традиційної культури та мистецьких інституцій, а також накреслені шляхи збереження національної ідентичності через популяризацію традиційної культури і консолідацію української нації.

Для широкого кола науковців, практиків, а також усіх тих, хто цікавиться актуальними тенденціями в різних галузях народного мистецтва та новими векторами розвитку традиційної культури на локальному та глобальному рівнях.

УДК 008(062.552)

Оксана КІКІНЕЖДІ

доктор психологічних наук,
професор кафедри психології
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ЕГАЛІТАРНИЙ ВИМІР

В умовах сьогодення боротьби за незалежність і суверенітет нашої держави проти російського агресора актуалізуються проблеми збереження української ідентичності та національної самосвідомості у розвитку громадянського суспільства в Україні на принципах демократизму, рівноцінності та паритетності статей. Впровадження міжнародних і європейських стандартів рівності прав та можливостей жінок і чоловіків як невід'ємної умови дотримання прав і свобод людини дозволить зменшити нерівність двох великих соціодемографічних груп – жінок і чоловіків у різних сферах життєдіяльності суспільства, врахувати їх потреби та інтереси у відновленні та повоєнному розвитку України [1].

Гендерний чинник сфокусований на взаємодії жінок і чоловіків на історичних етапах життя етногрупи, на їхній позиції в сім'ї та суспільстві. На думку В. Куєвди, «... саме традиційність як особливий спосіб буття людини утворює та передає від покоління до покоління інтегральну модель психічної діяльності та проявів людини як виразника певного етнопсихотипу, що є об'єктивним виявом ментальності» [2, с. 10]. Зміст ментальності обумовлений історичним досвідом, формами і способами вираження інтелектуальних та емоційних реакцій, стереотипами поведінки, архетипами культури. Учений Р. Кісь, розглядаючи соціокультурний простір у контексті взаємодії глобального та локального як *глокалізацію* (зустрічний рух смислоформ, знакових систем та способів комунікування), наголошує: «Без повсякчасної живої інтерпретації та реінтерпретації не буває спадкоємності культурних традицій, розривається дійсна континуальність культури, деградують і розпадаються

співвідповідні дискурси, знецінюються та вивітрюються соціокультурні смисли...» [3, с 7 – 8].

Синергійний підхід реалізує міждисциплінарний напрямок наукового пошуку, зумовлюючи розробку проблем ідентичності не лише в еволюційному, а й у більш широкому контексті: від соціокультурних установок особистості до пошуку смислів буття (Г.Балл, І.Бех, М.Боришевський, В.Васютинський, Т.Говорун, В.Кремень, В.Кравець, В.Куєвда, С.Максименко, В.Москаленко, М.Попович, В.Роменець, М.Слюсаревський, В.Татенко, Т.Титаренко, В.Циба та ін. учені). В контексті нашого дослідження важливим є розгляд гендерної ідентифікації як інтеграційного динамічного утворення, яке проявляється у формуванні суб'єктної позиції індивіда щодо своєї приналежності до певної статевої групи та самоорганізації статоворольової поведінки, взаємин з іншою статтю. Гендерна культура оформляється в індивідуальній психіці і, наповнюючись особистісними смислами, зумовлює самоактуалізацію особистості у виконанні статевої ролі. Не випадково процес гендерного самовизначення і самоздійснення С.Павличко окреслила як «рух до Я», «до себе».

Як зазначає М.Боришевський, «аналіз психологічних, соціально-психологічних особливостей національної свідомості та самосвідомості особистості, а також пов'язаних із цим інших феноменів (зокрема національної ідеї), свідчить про їх якнайтіснішу спорідненість або навіть органічну задіяність у світоглядних орієнтаціях особистості, а також у сфері її духовності. ... В національній ідеї виражене прагнення спільноти до державотворчих процесів, створення чи зміцнення власної держави як необхідної умови розвитку та самореалізації нації»[4, с. 322 – 323].

Гендерна культура розглядається як система соціально-економічних, правових та етнопсихологічних умов існування суспільства, що сприяє становленню чоловіка та жінки як різних біологічно, проте соціально рівноцінних особистостей. У психологічному вимірі особливого значення набуває зміст цінностей, що культивуються в гендерному освітньому дискурсі, орієнтація на егалітарний характер статевої ролі, який забезпечує їх універсалізацію та взаємозамінність.

Численні історичні джерела, стародавні літописи засвідчують, що в історіографії України домінуючою гендерною рисою українців завжди була пошана до волі жінки, партнерство статей, індивідуалізація характерів поза статевою належністю, взаємна довіра та «кордоцентричність» в міжстатевих стосунках (Г. Сковорода, П. Юркевич). Як зазначають учені, світогляд видатного філософа Григорія Сковороди про ідеальний суспільний устрій, із рівними відносинами між людьми, з пануванням любові, рівності, справедливості, добра є уособленням української національної ідеї про виховання нової людини через самопізнання, здібність пізнати саму себе, визначити власний життєвий шлях, знайти і зайняти в суспільстві гідне для себе місце.

Така «людиноцентричність» міркувань Г. Сковороди, на думку В. Кременя, є суголосною системою етичних цінностей, запропонованої О. Кульчицьким: основні цінності (пошана, праведність, любов); цінності, пов'язані з «Я» (вірність собі, щирість, цнотливість); цінності, пов'язані із соціальним середовищем (справедливість, добродійність (про неї багато говорить Г. Сковорода); цінності, пов'язані зі світом та дійсністю (відвага, героїзм, терплячість)» [цит. за: 5].

Складовими українського гендерного коду є поєднання архетипу Матері, культу жіночого начала як носія духовної культури з андроцентричністю та самодостатністю козацтва. У шлюбно-сімейних стосунках, які відрізнялись статево відповідною діяльністю, жінка і чоловік були передусім особистостями. В книзі «Призначення України» Ю. Липа пише: «В центрі духовності цього кола стоїть жінка-мати, істота, що єднає коло себе родину. Найдавніший символ того агрикультурного населення – це образ Великої Матері, божество прапрадідів сучасних українців. ...Українське підложжя має характерні прикмети двопервенности. Рівноправність обох елементів є від прадавна в українському селі. «Парубоцькі громади» і жіноче «понеділкування» є цілком самостійні. З іншого боку, все ж найважливішим у селі є родина» [6, с. 147 – 148]. Дослідник продовжує: «...Духовність матриархату, хоч і змінена, залишилась в українській родині, де жінка має дуже велике значення. Вона ж, жінка, була й першим учителем українського

солідаризму.... Не бачимо в приписуванні великої ролі матріярхату в українській духовності ніякого пониження українців. Навпаки, можливо, що українська родина, яка сполучує в собі можливості для найбільшого розвитку не тільки мужесьького, але й жіночого первня, є більш вартісна для культури, ніж чисто патріархальна чи матріархальна родина» [6, с. 160 – 161].

Як зазначає Л. Костюк, «властивий українській сім'ї культ матері, певний «матріархат», витворив таку рису української ментальності, як прагнення до рівності, що проявляється у внутрісімейному демократизмі й у прагненні до рівності перед єдиною для всіх ненькою Україною» [7]. Суголосною є думка О. Нельги про демократизм як суттєву ознаку ментальності українського народу, що втілював у собі, з одного боку, засади гуманізму, а з іншого – волелюбності й рівноправ'я, зокрема, «найпривабливішим в українстві є його внутрішньосімейний демократизм» [8, с. 139].

Багато прикладів в українській народній творчості свідчать, що егалітарні цінності міжстатевих взаємин є цілком очевидними на рівні мовлення (наприклад, подружжя – від «дружити», «поділяти Я»; шлюб від староукр. «злюб», «кохання»; весілля – від «веселитись», «радіти»; одружитись, побратись з...; спільник – від «з половини», «рівноправ'я») [9, с. 125 – 126].

Здійснений контент-аналіз найбільш виразних настановлень класиків філософсько-педагогічної думки (Г. Сковорода, В. Сухомлинський, Г. Ващенко, С. Русова, А. Макаренко, К. Ушинський та ін.) дав змогу виявити «етнопсихопедагогічну матрицю» гендерного виховання, позитивний досвід поширення егалітарних настановлень в умовах сьогодення, довести, що особистість виступає суб'єктом історіокультури, свободотворчості, націєтворення.

У контексті сказаного вище, важливою є думка В. Татенка про те, що «ознаками формування «позитивної» мотивації націєтворення є історична пам'ять, почуття «свободи для», свідоме прагнення його суб'єктів до утвердження та відстоювання своєї унікальної національної ідентичності, розкриття нових можливостей існування і розвитку в статусі

окремої нації, але з орієнтацією на співробітництво з іншими національними утвореннями. ...Тому науково обґрунтованими, власне соціально-психологічними засобами націєтворення можна вважати різні форми зближення, об'єднання, мобілізації, консолідації, відстоювання своєї унікальності, а також, безперечно, формування спільності «Ми» [10, с. 122 – 124].

Отже, соціостатеві установки в сучасній Україні є відображенням національного характеру міжстатевих стосунків, які історично вибудовувались на засадах рівності, демократизму, біархатності, високого статусу та пошани жінки в сім'ї та суспільстві. Тому відродження ментальності, прогресивних етнотрадицій та впровадження інновацій є методологічним підґрунтям для сучасних освітніх стандартів рівноцінності та рівноправності статей, розширення егалітарного світогляду та утвердження цінностей української національної ідеї як запоруки демократичних змін в суспільстві та умови громадянського життєздійснення нової генерації українок та українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#n15>
2. Куєвда В.Т. Рефлексія етнокультурних домінант в українській психологічній думці: історико-психологічний вимір. Історико-психологічна реконструкція психологічної думки в етнокультурному просторі України : монографія / [В.Т. Куєвда, В.М. Летцев, В.Ф. Литовський та ін.]; за ред. В.Т. Куєвди, В.В. Турбан. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. С. 5 – 33
3. Кісь Р. Глобальне – національне – локальне (соціальна антропологія культурного простору). Львів : Літопис, 2005. 300 с.
4. Боришевський М. Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності: монографія / Мирослав Боришевський. К. : Академвидав, 2010. 416 с.

5. Кремень В.Г. Філософія Григорія Сковороди в контексті людиноцентризму. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. 4 (2). С. 1 – 8 <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4202>
6. Липа Ю.І. Призначення України. Львів : Просвіта, 1992. 272 с.
7. Костюк Л. Фемінні риси української ментальності (До питання формування). *Український жіночий рух: здобутки і проблеми*. Збірник наукових праць, за матеріалами першої Всеукраїнської науково-практичної конференції. 19 – 20 жовтня 2001 р. Випуск 1. Дрогобич: Коло, 2002. С. 116 – 121
8. Нельга О.В. Теорія етносу. Курс лекцій: Навчальний посібник. К. : Тандем, 1997. 368 с.
9. Говорун Т., Кікінежді О. Гендерна психологія: Навчальний посібник. К. : Видавничий центр «Академія», 2004. 308 с.
10. Татенко В.О. Соціальна психологія націєтворення: суб'єктно-вчинковий підхід : монографія / В.О. Татенко. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. 2-ге вид., переробл. і допов. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 142 с.

Ольга ЗАВЕРЮЩЕНКО
НОМІНАЦІЇ ГЛЬЦЯ ЯК УСОБЛЕННЯ МОДЕЛІ СВІТОВОГО
ДЕРЕВА В КОНТЕКСТІ КРАЇНСЬКОГО ВЕСІЛЛЯ.....110

Іван ЗАГРІЙЧУК
УКРАЇНА НА ПЕРЕЛОМІ: СТАНОВЛЕННЯ ТРАДИЦІЙ.....117

Оксана ЗАХАРОВА
ТРАДИЦІЇ ПОСВЯЧЕННЯ У ВЛАДУ В УКРАЇНІ. ІСТОРІЯ ТА
СУЧАСНІСТЬ.....123

Олена ЗІНЕНКО
МЕДІАДИСКУРС ПОПУЛЯРНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ВЕКТОРИ
РОЗБУДОВИ НОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТ.....127

Чжан ІПІН, Чжоу АНЬ
МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В УМОВАХ
СЬОГОДЕНН.....145

Валерія КИРИЛІВА
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В
УМОВАХ ЗДО.....148

Оксана КІКІНЕЖДІ
ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ:
ЕГАЛІТАРНИЙ ВИМІР.....151

Марина КОНЄВА
ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ТРАДИЦІЙНОГО
ОРНАМЕНТУ В СЕРІЇ ЦИФРОВОЇ ГРАФІКИ «ARTNUO» БЕЛЛИ
ЛОГАЧОВО.....157